

Лекція 2

Особисті (громадянські) права та свободи людини і громадянина

План:

1. Поняття, особливості та конституційно-правова регламентація особистих (громадянський) прав та свобод людини і громадянина.
2. Конституційно-правовий зміст права на життя. Співвідношення права на життя та права на евтаназію.
3. Право на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканість: проблема міжгалузевого правового регулювання. Право людини на захист своєї гідності і доброго імені.
4. Право на недоторканність житла.
5. Право на свободу світогляду та віросповідання. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Питання для самостійного опрацювання: історичний аспект виникнення та становлення особистих прав та свобод людини і громадянина; особливості 4 покоління прав людини, як трансформованих особистих, первинних прав і свобод людини і громадянина; місце та роль церкви в реалізації права на свободу світогляду та віросповідання; випадки правомірного вторгнення в житло людини; Роль Постанови Пленума Верховного Суду України у співвідношенні поняття честь, гідність, ділова репутація.

Конспект лекції

1. *Поняття, особливості та конституційно-правова регламентація особистих (громадянський) прав та свобод людини і громадянина.*

Громадянські права і свободи - це закріплені у конституції держави, а також у міжнародно-правових актах права і свободи громадянина, які визначають правовий статус людини і забезпечують задоволення нею своїх особистих інтересів.

Громадянські права і свободи людини і громадянина є пріоритетним видом прав і свобод. Ці права вважаються природними, тобто такими, що їх має або повинна мати кожна людина, незалежно від громадянства з часу народження чи від початку життя.

Схема №2 «Види громадянських прав»

Ці права надійно гарантуються. Зокрема, в Конституції зазначається, що кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32).

2. Конституційно-правовий зміст права на життя. Співвідношення права на життя та права на евтаназію.

Конституція України визнає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3). А ст. 27 закріплює положення: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини», що є свідченням вибору Україною європейських природно-правових цінностей.

Після вступу України до Ради Європи виконання смертних вироків спочатку було призупинено «де-факто», але суди продовжували їх виносити. Лише з прийняттям

нового КК України, який набрав чинності з 1 вересня 2001 року, смертна кара як вид покарання остаточно зникла. В Рішенні Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року наголошується, що «Конституція країни не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари як винятку з положення статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини».

Право на життя — надзвичайно об'ємне поняття. Законодавство вводить цілу низку додаткових повноважень фізичної особи, об'єднуючи їх під загальним поняттям «право на життя». За текстом Основного Закону можна визначити зміст права на життя, що включає:

по-перше, правомірну діяльність суб'єктів права (ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а праву на життя кореспондує обов'язок держави та інших суб'єктів права визнавати та не порушувати його);

по-друге, здійснення права на життя є реальною можливістю для людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок — захищати життя людини (ця можливість реалізується через обов'язок держави криміналізувати вбивство та відмовитися від смертної кари як засобу кримінального покарання);

по-третє, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (засобом реалізації цих конституційних положень є існування можливості необхідної оборони такрайньої необхідності).

Аналізуючи цивільно-правову природу права на життя, це право, як і усі особисті немайнові права фізичної особи, відповідно до ст. 269 ЦК України, є невід'ємним від носія, позбавленим економічного змісту, виникає в особи з моменту народження чи іншого моменту, що прямо передбачений законом, а також належить їй довічно. Відсутність економічного змісту цього права означає, що його, на відміну від майнових прав особи, не можна виразити в грошовому еквіваленті.

Відповідно до ЦК України до змісту права на життя відносяться наступні елементи:

1. заборона позбавлення життя фізичної особи;
2. захист свого життя і здоров'я та інших осіб від протиправних посягань не забороненими законом засобами;
3. неможливість проведення медичних, наукових та інших дослідів щодо неповнолітньої, недієздатної особи чи без її вільної згоди;
4. заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя;
5. недозволенність стерилізації щодо неповнолітньої особи та особлива вимога щодо порядку стерилізації недієздатної особи;
6. визначений порядок проведення операцій по штучному перериванню вагітності, штучного запліднення та перенесення зародка в організм жінки.

Також, відповідно до ЦК України, Сімейного кодексу України, Основ законодавства України про охорону здоров'я, у структурі права на життя можна виділити групу репродуктивно-генетичних прав — право на материнство (ст. 49 СК);

- право на батьківство (ст. 50 СК);
- право на штучне запліднення (ст. 123 СК, ч. 7 ст. 281 ЦК, ст. 48 Основ);
- право на імплантацію (перенесення в організм) зародка (ст. 123 СК, ч. 7 ст. 281 ЦК, ст. 48 Основ);
- право на штучне переривання вагітності (ч. 6 ст. 281 ЦК, ст. 50 Основ);
- право на стерилізацію (ч. 5 ст. 281 ЦК, ст. 49 Основ);
- право на корекцію (зміну) статевої належності (ст. 51 Основ).

Враховуючи можливі результати досягнень біології, до цієї групи прав доцільно віднести також право на генно-інженерне відтворення людини та право на клонування.

До змісту групи права на власне життя можна віднести право на захист життя та право на позбавлення життя іншої людини. До змісту права на власне життя входять можливість захисту власного життя від протиправних посягань (ч. 2 ст. 281 ЦК) та право на усунення загрози життю (ст. 282 ЦК), а також обов'язок забезпечення належного життєвого рівня, необхідного для підтримки біологічного життя людини (ст. 48 Конституції України).

До змісту права на позбавлення життя іншої особи входить надання такої можливості для захисту власного життя, а також життя іншої особи. У законодавстві не наведені випадки можливості позбавлення життя іншої особи, але достатній їх перелік становлять випадки захисту від протиправного посягання, здійснення законного затримання підозрюваної, обвинуваченої особи або підсудного, затримання або попередження втечі особи, яка на законних підставах перебуває під вартою, для припинення та ліквідації бунту, повстання, а також в умовах воєнного часу (під час ведення бойових дій). До цієї групи необхідно також віднести заборону активної та пасивної евтаназії (прохання фізичної особи про припинення її життя (ч. 4 ст. 281 ЦК України, ч. 3 ст. 52 Основ)

Складність визначення моменту виникнення права на життя полягає в тому, що народження є тривалим процесом, кожний елемент якого може бути розцінений як початок людського існування. Кожна країна визначає момент виникнення права на життя по-своєму. Наприклад, у Франції життя людини захищається державними законами через 10 днів після зачаття, а в Данії — після 12 тижнів, в Швеції — 20. В Японії, як і в багатьох країнах, життя юридично захищено лише після народження.

У юридичній науці існує декілька позицій щодо виникнення права на життя:

1. момент визнання плоду життєздатним;
2. момент запліднення;
3. момент початку фізіологічних пологів.

Згідно з Великою медичною енциклопедією життєздатним вважається немовля семимісячного внутрішньоутробного розвитку, довжина тіла якого не менше 35 сантиметрів, вага не менше 1 кілограма посилення. У ст. 1 Конвенції про права дитини (далі в тексті — Конвенція), 1989 р., визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Припускається, що під це визначення потрапляє ще не народжена дитина. Дотримуючись ст. 6 Конвенції, держави-члени можуть визнати, що кожна дитина має невід'ємне право на життя і забезпечити в максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини. Визначення «дитини», закріплене в Конвенції дає можливість різного тлумачення моменту виникнення прав в залежності від того, якої концепції про початок життя держави дотримуються. При підписанні та ратифікації Конвенції деякі держави зробили заяву з приводу тлумачення її положень стосовно питання про початок життя. Наприклад, Аргентина зробила застереження про те, що ст. 1 «тлумачиться нею в світлі того, що термін „дитина“ означає людська істота з моменту зачаття до досягнення вісімнадцятирічного віку».

Українське законодавство визнає права дитини від моменту народження (п. 2 ст. 25 Цивільного Кодексу) із застереженням про те, що в рамках закону в окремих випадках держава охороняє права зачатої, але ще не народженої дитини. Більшість держав взагалі не зробили ніяких заяв чи застережень, відзначивши, що при тлумаченні преамбули, статей 1 і 6 Конвенції, вони будуть дотримуватися положень свого національного законодавства. Таким чином, Конвенція про права дитини не містить положень, які прямо зобов'язують держав гарантувати життя ще не народженій дитині.

З точки зору національного законодавства України новий організм, що розвивається в тілі жінки, дитиною до моменту свого народження не вважається. Він — частина організму жінки. Цю думку можна підтвердити ч. 6 ст. 281 Цивільного кодексу України та ст. 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я, де передбачено, що штучне переривання вагітності може бути проведене за бажанням жінки при вагітності строком не більше 12 тижнів, а в окремих випадках, встановлених законодавством, — при вагітності від 12 до 22 тижнів.

Відповідно до наказу МОЗ України від 20 липня 2006 р. № 508 була затверджена «Інструкція про порядок проведення операції штучного переривання вагітності», якою суворо заборонено переривати вагітність після 22 тижнів за будь-яких

умов, обставин і ситуацій. Медицина визначає цей момент (22 тижні вагітності) умовною лінією, з якої плід варто називати дитиною.

Закон України «Про охорону дитинства» в ст. 6 говорить, що «кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я». Відповідно до низки правових норм України, в деяких випадках життя і тілесна недоторканність ембріона виступає в якості об'єкта, що охороняється кримінальним, цивільним та іншими галузями права^[8].

Під процесом народження вважається проміжок часу між початком фізіологічних пологів і моментом самостійного дихання людини, а, отже, це і є початком права на життя^[10].

Початковим моментом виникнення права на життя вважається початок фізіологічних пологів для українського кримінального законодавства при кваліфікації злочинів проти життя особи. Посягання на плід після початку родового процесу є посяганням на право людини на життя. Не має значення, що дитина, яка народжується, ще не розпочала самостійного позаутробного життя і навіть не відділилась від утроби матері. Посягання на плід, що відділився від утроби матері внаслідок пологового процесу (незалежно від його життєздатності), є посяганням на право на життя.

Кінцевим моментом права на життя вважається біологічна смерть, тобто момент, коли внаслідок припинення роботи серця відбулися необоротні процеси розпаду клітин центральної нервової системи.

Згідно з розділом I «Інструкції щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку», затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2000 р. № 226, «смерть мозку — повне та незворотне припинення всіх його функцій, які реєструються при серці, що працює, та примусовій вентиляції легенів». Смерть мозку прирівнюється до смерті людини. Рішучим для констатації смерті мозку є поєднання факту припинення функцій всього головного мозку з доказом незворотності цього припинення. Право на встановлення діагнозу смерті мозку дає наявність точної інформації щодо причин і механізмів цього стану. Від біологічної смерті відрізняють клінічну, коли, незважаючи на припинення дихання і серцебиття, протягом дуже короткого часу життя в організмі не припиняється і його життєздатні функції можуть бути відновлені.

Що стосується права на евтаназію, то в українському законодавстві, зокрема в Основах законодавства про охорону здоров'я (ч. 3 ст. 52) під евтаназією розуміють навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань. У Цивільному кодексі України закріплено заборону задовольняти

прохання фізичної особи про припинення її життя (ч. 4 ст. 281). У науковій літературі зустрічається різноманітна видова класифікація евтаназії. Зокрема, її поділяють на:

1. "евтаназію", "добровільну евтаназію" та "примусову евтаназію";
2. "активну" і "пасивну";
3. "позитивну" і "негативну";
4. "метод відкладеного шприцу" і "метод наповненого шприцу";
5. "медикотаназію", "фтоназію" ("пасивну евтаназію") і "активну евтаназію";
6. "активну", "пасивну" та "автоевтаназія" тощо.

Зокрема, активна евтаназія - це проведення будь-яких дій, введення лікарських засобів, які прискорюють смертельний результат. Суспільної популярності набув американський патологоанатом Д. Кеворкян, що протягом досить тривалого часу здійснював публічні активні евтаназії важкохворим людям, які звертались з таким проханням.

Фото №1 «Джек Кеворкян»

Пасивна евтаназія - це незастосування засобів і невиконання лікарських маніпуляцій, які б підтримували певний час життя важкохворого пацієнта. Щодо пасивної евтаназії існує точка зору, що вона дозволена навіть в українському законодавстві. Мова йде про ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я, яка проголошує право пацієнта на відмову від медичного втручання. З цією точкою зору важко погодитися, оскільки право на відмову від медичного втручання - суб'єктивне законне право пацієнта, що може бути реалізоване шляхом відсутності згоди на медичне втручання. У той же час евтаназія - це поєднання індивідуальної свободи однієї людини й обов'язку іншої. Тим самим для здійснення евтаназії потрібні визначені дії з боку медичного працівника, що визначає наявність соціального компонента.

3. Право на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканість: проблема міжгалузевого правового регулювання. Право людини на захист своєї гідності і доброго імені.

Право на повагу людської гідності - це особисте право, яке закріплене в ст.28 Конституції України та забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування, жорстоке, нелюдське таке, що принижує гідність, поведження або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині.

Право на свободу і особисту недоторканність закріплене в ст.29 Конституції України. Його сутність полягає в тому, що в Україні заборонені будь-які форми особистої залежності, а саме — рабство і подібні до нього інститути (боргова кабала і т.ін.). Недоторканність особи є важливою гарантією свободи людини, насамперед свободи від свавільних дій посадових осіб держави. Відповідно до Конституції України ніхто не може бути заарештованим чи триматися під вартою інакше як за рішенням суду. У разі нагальної потреби запобігти злочину або його припинити правоохоронні органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід. Обґрунтованість цього тимчасового запобіжного заходу протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом.

Захист честі, гідності і ділової репутації – право громадянина та юридичної особи вимагати через суд спростування недостовірної інформації (відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво), яка принижує їхню честь, гідність чи ділову репутацію або завдає шкоди їхнім інтересам. Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Стаття 55 Конституції України гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Право на захист честі, гідності і ділової репутації закріплено Конституцією України (ч. 4 ст. 32), Цивільним кодексом України (ст. 277). Питання процедури захисту честі, гідності і ділової репутації також роз'яснив Верховний Суд України у своїй постанові пленуму № 1 "Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи" від 27 лютого 2009 р.

Цивільним кодексом закріплена презумпція добропорядності, тобто поширена про певну особу негативна інформація вважається недостовірною, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності (ч. 3 ст. 277 ЦКУ). Спростування має здійснюватися способом, адекватним способу поширення хибних відомостей, аби спростування було донесено максимально до тієї аудиторії, що отримала недостовірну інформацію - частина 7 статті 277 Цивільного кодексу (напр. у тому ж ЗМІ, на тій же шпальті видання). Поряд із спростуванням таких відомостей ця особа має право вимагати компенсації майнової й моральної (немайнової) шкоди.

Схема №3 «Захист честі і гідності»

Законами України передбачено спеціальні підстави звільнення ЗМІ від відповідальності за поширення недостовірної інформації (напр. передрук виданням матеріалу з іншого друкованого видання з посиланням на першоджерело - п. 4 ст. 42 ЗУ "Про пресу", поширення без попереднього запису виступів осіб, які не є працівниками телерадіоорганізації - п. "в" ст. 67 ЗУ "Про телебачення і радіомовлення"). Загальною підставою звільнення від відповідальності за приниження честі, гідності, ділової репутації є висловлення оцінних суджень (висловлювання, крім наклепу, які не містять фактичних

даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири) - ст. 30 ЗУ "Про інформацію"). По суті оцінні судження являють собою суб'єктивну думку, яка через свою суб'єктивність не може бути правильною або неправильною. Винятком є лише висловлювання оцінних суджень у брутальній, принизливій чи непристойній формі, що може тягти виникнення обов'язку компенсувати завдану моральну шкоду. Але зміст оцінних суджень не може спричиняти юридичної відповідальності по статті 277 ЦКУ і не може бути спростованим.

4. Право на недоторканність житла.

Право на недоторканність житла має особливе значення для кожної особи, оскільки дотримання цього права є певною гарантією інших прав людини — права на життя, на особисту недоторканність, на невтручання в особисте і сімейне життя, на володіння, користування і розпорядження своєю власністю тощо.

Статтею 30 Конституції України передбачено: “Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку”.

Під житлом в законодавстві України розуміють жилі будинки (та жилі приміщення (квартири, кімнати в квартирах, гуртожитках, санаторіях, готелях, в будівлях, які використовуються як адміністративні тощо). Тобто, житло — це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей, а також ті складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо). До приміщень, призначених для тимчасового проживання людей, можна віднести дачні і садові будинки, палатки, вагончики тощо.

Не визнаються судовою практикою як житло приміщення, не призначені і не пристосовані для постійного чи тимчасового проживання (відокремлені від жилих будівель погребі, гаражі, інші будівлі господарського призначення). Проте Конституцією України прямо передбачена заборона незаконного проникнення будь-кого не тільки до житла, але й до іншого володіння особи.

Недоторканність житла слід розуміти як його захищеність від будь-якого посягання з боку будь-кого. Право на недоторканність житла має гарантуватися, як впливає із статті

30 Конституції України, заборонаю проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, а також тим, що закон повинен передбачити всі можливі винятки із цього загального правила.

5. Право на свободу світогляду та віросповідання. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Зміст права на свободу світогляду і віросповідання визначається безпосередньо у ст. 35 Конституції України, де зазначено, що це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Світогляд - це система найзагальніших уявлень, поглядів, понять щодо світу, який оточує людей, щодо природи, людини та суспільства в їх цілісності і взаємозалежності, щодо їх сутності, походження, закономірностей існування й розвитку. Серцевиною світогляду є філософські погляди. З цього видно, що світогляд і думка - споріднені категорії, а тому право на свободу світогляду є власне одним із різновидів права на свободу думки.

ПРАВОВІ АКТИ ПРО СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Додаток 2.1. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ УКРАЇНИ

(Витяг)

Стаття 4

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

м. Київ, 1 листопада 1991 року

Додаток 2.2 КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (Витяг) Стаття 35

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо

виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Додаток 2.3 ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ"

(Витяг)

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Закону Завданнями цього Закону є:

гарантування права на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права;

забезпечення відповідно до Конституції України, Декларації про державний суверенітет України та норм міжнародного права, визнаних Україною, соціальної справедливості, рівності, захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від ставлення до релігії;

визначення обов'язків держави щодо релігійних організацій; визначення обов'язків релігійних організацій перед державою і суспільством;

подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви;

гарантування сприятливих умов для розвитку суспільної моралі і гуманізму, громадянської злагоди і співробітництва людей незалежно від їх світогляду чи віровизнання.

Стаття 2. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації

В Україні усі правовідносини, пов'язані із свободою совісті і діяльністю релігійних організацій, регулюються законодавством України.

Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації складається з цього Закону та інших законодавчих актів України, виданих відповідно до нього.

Стаття 3. Право на свободу совісті

Кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

Ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду.

Не допускається будь-яке примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії.

Батьки або особи, які їх замінюють, за взаємною згодою мають право виховувати своїх дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії.

Здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України.

Ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих.

Стаття 4. Рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії

Громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується.

Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображення почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Ніхто не може з мотивів своїх релігійних переконань ухилятися від виконання конституційних обов'язків. Заміна виконання одного обов'язку іншим з мотивів переконань допускається лише у випадках, передбачених законодавством України.

Стаття 5. Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави

В Україні здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України.

Церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави.

Держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій; сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями; бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству.

Держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії.

Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається.

Релігійні організації не виконують державних функцій.

Релігійні організації мають право брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації.

Релігійні організації не беруть участі у діяльності політичних партій і не надають політичним партіям фінансової підтримки, не висувають кандидатів до органів державної влади, не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів. Священнослужителі мають право на участь у політичному житті нарівні з усіма громадянами.

Релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невіруючих і віруючих інших віросповідань.

Релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку.

Стаття 6. Відокремлення школи від церкви (релігійних організацій)

Державна система освіти в Україні відокремлена від церкви (релігійних організацій), має світський характер. Доступ до різних видів і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії.

Не допускається обмеження на ведення наукових досліджень, у тому числі фінансованих державою, пропаганду їх результатів або включення їх до загальноосвітніх програм за ознакою відповідності чи невідповідності положенням будь-якої релігії або атеїзму.

Громадяни можуть навчатися релігійного віровчення та здобувати релігійну освіту індивідуально або разом з іншими, вільно обираючи мову навчання.

Релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, а також проводити навчання в інших формах, використовуючи для цього приміщення, що їм належать або надаються у користування.